

TÜRKİYE’DE BÖLGELERE GÖRE YOKSULLUK ORANLARININ SORGULAYICI VERİ ÇÖZÜMLEMESİ TEKNİKLERİ İLE ANALİZİ

Atilla AYDIN*

Özet

Yoksulluk, 1980 sonrası küreselleşme eğilimiyle artışa geçerek gerek gelişmiş ülkelerin gerekse gelişmekte olan ülkelerin önemli gündem maddelerinden biri haline gelmiştir. Bu çalışmada Türkiye’deki yoksulluğun bölgeler bazında bir incelemesi yapılmış, bölgelerin yoksulluk konusundaki özel durumları tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın amacı, sorgulayıcı veri çözümlemesi teknikleri kullanılarak Türkiye’deki bölgelerin yoksulluk analizini yapmak ve bu konuda yapılacak olan çalışmalara ışık tutmaktır. Bu amaçla her yıl TÜİK tarafından yayınlanan ve 26 bölgeyi içeren, ikinci düzey bölgelere göre yoksulluk verilerini gösteren tablolar kullanılmıştır. Ayrıca yoksulluk ile gelir dağılımının yapısı arasındaki ilişki de yine TÜİK tarafından yayınlanan gini katsayıları üzerinden incelenmiştir. Yapılan analizlerde, yoksulluk oranları, medyan değerine göre sıralanmış ve yoksulluğun en fazla görüldüğü 2 bölgenin Akdeniz bölgesinde olduğu, sıralamada yoksulluğun en az görüldüğü 10 bölge arasında ise Akdeniz bölgesinden hiç il olmadığı saptanmıştır. Karadeniz bölgesinin yıllar içindeki yoksulluk seyrinin Türkiye geneli ile tamamen ters bir eğilime sahip olduğu görülmüştür. 2019 yılı itibarıyla Türkiye genelinde yoksulluk oranlarının birbirine yaklaşırken, ortadaki %50’lik dilimin yoksulluk oranı açısından birbirinden uzaklaştığı tespit edilmiştir. Gini katsayıları ile yoksulluk oranları uyumsuz olan bölgelerin analizine ait çarpıcı sonuçlar da bu çalışmanın önemli bir çıktısını oluşturmuştur.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, Gini Katsayısı, Veri Çözümleme, Kutu Çizim, Türkiye

ANALYSIS OF POVERTY RATE BY REGION IN TURKEY WITH EXPLORATORY DATA ANALYSIS

Abstract

Poverty has increased with the globalization trend after 1980 and has become one of the important agenda items of both developed and developing countries. In this study of poverty in Turkey are made on the basis of an examination, special situation on the poverty of the region were studied to determine. The aim of this study is to do the questioning data analysis of poverty in Turkey using technical analysis and studies to be conducted to shed light on this issue. For this purpose, tables published by TUIK every year and including 26 regions, showing poverty data by second level regions were used.

* Öğretim Görevlisi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, MYO, ataydin@gelisim.edu.tr

In addition, the relationship between poverty and the structure of income distribution was also analyzed through the gini coefficients published by TUIK. In the analyzes conducted, poverty rates were listed according to the median value and it was determined that the 2 regions with the highest poverty were in the Mediterranean region, and among the 10 regions with the lowest poverty, there were no provinces from the Mediterranean region. Black poverty in the course of the years of Turkey was seen as having a completely opposite trend with the general. As of 2019 Turkey approached each other in the overall poverty rate it has been shown to diverge from each other in terms of poverty rate of 50% in the middle zone. Striking results of the analysis of regions where Gini coefficients and poverty rates are incompatible have also constituted an important output of this study.

Keywords: Poverty, Gini Coefficient, Data analysis, Boxplot, Turkey

GİRİŞ

1980’li yıllarda tüm dünyada başlayan küreselleşme olgusu, ülke ekonomilerinde büyüme sağlamasına rağmen yoksulluk sorununu da beraberinde getirmiştir. Esasen küreselleşmenin yoksulluk üzerindeki etkisi tartışmalıdır. Bu konudaki yaklaşımlar, küreselleşme karşıtı ve küreselleşme yanlısı olarak iki grupta toplanmaktadır (Harrison, 2007:2). Küreselleşme yanlısı yaklaşım; serbestleşme ve dışa açılma sürecinin kısa ve uzun dönemli etkilerini ayırtırmakta, küreselleşmenin kısa dönemde yoksulluğu arttıracığını, ancak uzun vadede serbestleşme etkilerinin bütün ekonomiye yayılmasıyla yoksulluğu azaltacağını savunmaktadır (Dollar ve Kraay 2001:3). Küreselleşme karşıtı yaklaşım ise, küreselleşme ile ortaya çıkan büyümenin tüm topluma yayılmadığını ve gelir dağılımını daha adaletsiz hale getirerek yoksulluğu arttıracığını iddia etmektedir (Rodriguez ve Rodrik, 2000:10).

Günümüzde gelinen noktada dünya nüfusu içinde 736 milyon kişi aşırı yoksul durumdadır. 1,3 milyar kişi ise çok boyutlu yoksulluk içindedir. Yoksulluk içinde yaşayan insanların 644 milyonu 18 yaşın altındadır. Günlük 1.90 ABD doları altında geliri olan insanların %84.3’ü Güney Asya ve Sahra altı Afrika’da yaşamaktadır (UNDP, 2020). Yoksulluk verilerinin böylesine çarpıcı olması, bu alanda araştırma yapmayı ve sorunun çözümü için çalışmayı kaçınılmaz hale

getirmektedir. Birleşmiş Milletler İnsani Gelişme Endeksi verilerine göre listenin başındaki Norveç'te kişi başına milli gelir 68.000 ABD doları iken Burundi'de 660 ABD dolarıdır. Yani aradaki fark ortalama 100 kat civarındadır. Orta Afrika'da beklenen yaşam süresi 52,8 yıl, İsviçre'de 83,6 yıldır. Aradaki fark 30 yıl düzeyindedir (UNDP, 2019). Öyleyse yoksulluk sadece ekonomik bir sorun değil, aynı zamanda toplumsal bir mesele olarak da çözüm beklemektedir.

İnsani gelişme endeksine bakılarak yoksulluğun sadece gelişmekte olan ülkelere ait bir sorun olduğu sonucu çıkarılmamalıdır. Gelişmiş ülkelerde de yoksulluk sorunu varlığını devam ettirmektedir. Avrupa ülkelerinde nüfusun %21.4'ü yoksulluk veya sosyal dışlanma riski altındadır (Eurostat 2020). ABD'de ise ülkede bulunan 119 milyon hane halkının 50.8 milyonu, yani % 42.6'sı, temel yaşam gereksinimlerini karşılayamamaktadır (United Way, 2018). Yoksulluğun kapsamı ve şiddeti ülkeden ülkeye farklılık gösterdiği için yoksullukla mücadele politikaları da her ülkede farklı uygulamaları içermektedir.

Küreselleşmenin en önemli iki unsuru olan IMF ve Dünya Bankası, yoksullukla mücadele konusunda çalışmalar yapmaktadır. Küreselleşme sonucu yaygınlaşan yoksulluğa çözüm yine küreselleşmenin kurumları tarafından aranmaktadır. Dünya Ticaret Örgütü de, gelişmekte olan ülkelerin dış ticarete, yabancı sermaye yatırımlarına daha açık bir hale gelmelerini sağlayarak çok uluslu şirketlerin hareket alanındaki engelleri ortadan kaldıran bir kurum olarak görülmektedir (Şenses, 2004: 3-4). Ayrıca, küreselleşmeye bağlı olarak ortaya çıkan finansal serbestleşme süreci de, gelişmekte olan ülke ekonomilerini istikrarsızlaştırmakta ve finansal şişkinliğe sebep olmaktadır (Yeldan, 2009:16). Türkiye de diğer ülkeler gibi yoksulluk sorununu yaşamakta ve çeşitli düzeylerde programlarla yoksullukla mücadele etmeye çalışmaktadır. Eşdeğer hane halkı kullanılabilir fert gelirine göre hesaplanan yoksulluk oranı (% 60-

%60) 2019 yılı için % 21.3 düzeyindedir (TÜİK, 2020). Medyan değerinin % 70'ine göre hesap yapıldığında ise Türkiye'de yoksulluk oranı % 28.5'tir (TÜİK, 2020).

Türkiye'de yoksulluk genel bir sorun olduğu gibi, bölgesel bazda da farklılıklar göstermektedir. Bu çalışmanın amacı, sorgulayıcı veri çözümlemesi tekniklerini kullanarak bölgesel yoksulluk konusunda yapılacak olan çalışmalara ışık tutmaktır. Yapılan çalışmalarda genellikle yoksulluk bir bütün olarak ele alınmakta, alt bölgelerin ekonomik ve yapısal özellikleri pek dikkate alınmamaktadır. Bu çalışmada, yoksulluk oranları açısından bölgeler arasında belirgin farkların bulunup bulunmadığı sorusu cevaplanmaya çalışılmıştır. Ayrıca her bölgenin kendi içinde yıllara göre yoksulluk oranındaki değişim de incelenmiştir. Bu bağlamda bölgelerin son 6 yıllık değerleri detaylı bir şekilde analiz edilmiştir. Bölgelerin Türkiye geneli ile uyumu da ayrıca araştırılmış ve mevcut veriler, çeşitli sorgulayıcı veri çözümlemesi teknikleriyle açığa çıkarılmıştır. Yoksulluk olgusunun bölgesel olarak ele alınmasıyla, bazı bölgelerin özel olarak incelenmesi gerektiği, bu çalışmanın çıktularından biridir. Yoksulluğa ilişkin yapılan çalışmalarda genellikle sorunun kaynağı gelir dağılımı olarak baştan kabul edilerek yoksulluk ve gelir dağılımındaki adaletsizlik aynı anlamda kullanılmaktadır. Bu çalışmada bu ilişkinin var olup olmadığı sorusuna da cevap aranmıştır. Bu nedenle çalışmaya gini katsayıları da dahil edilmiş ve sorgulayıcı veri çözümleme teknikleri, bölgelere göre gini katsayıları için de uygulanmıştır. Bazı alanlarda yaygın kabullerin tam tersi sonuçlar bulunmuş ve araştırılmaya değer bulgular elde edilmiştir. Çalışmanın birinci bölümünde, yoksulluk kavramı kısaca tanımlanmış, ikinci bölümde, dünyadaki yoksulluğun gelişimi ve nedenleri araştırılarak bir literatür taraması yapılmıştır. Üçüncü bölümde yoksulluğun ölçülmesine yönelik yaklaşımlar açıklanmıştır. Dördüncü bölümde Türkiye'de yoksulluğun gelişimi

incelenmiştir. Beşinci bölümde sorgulayıcı veri çözümlemesi teknikleri tanıtılmış, altıncı bölüm analiz ve bulgulara ayrılmıştır. Son olarak sonuç bölümüyle çalışma tamamlanmıştır.

1. Yoksulluk Kavramı

Yoksulluk, uluslararası bir sorun olmakla beraber, her ülkede farklı biçimlerde yaşandığı için aslında homojen bir tanımının yapılması zor olan bir kavramdır. Yoksulluk, bireyin sahip olduğu ekonomik varlıkların biyolojik olarak yaşamını sürdürebilmesi için yeterli derecede olmaması olarak tanımlanmaktadır (Es ve Güloğlu, 2004: 82). Birleşmiş Milletler Kalkınma Programına göre yoksulluk, hayat boyu sağlık, yaratıcı bir hayat, ortalama bir hayat standardı, özgürlük, kendine güven, saygınlık gibi insani gelişme için zorunlu olan fırsatlardan mahrum olmaktır (UNDP, 2020). En genel tanımlama ile yoksulluk, maddi kaynaklardan, zaman zaman da kültürel kaynaklardan yoksun kalmaktır (Marshall, 1999:825). Dünya Bankası ise yoksulluğu, refah durumundan açık bir şekilde mahrum olma olarak tanımlamaktadır (World Bank, 2000). Bu tanımlamalardan da anlaşılacağı gibi, yoksulluğa ait ortak bir tanımlama yapılamamaktadır. Yoksulluk kavramı, ölçülmek istenen duruma ve hangi ülkeye ait olarak tanımlanmak isteniyorsa o ülkenin özel koşullarına göre farklılıklar göstermektedir.

OECD (2001:38), yoksulluğa genel bir tanımlama getirmeye çalışmış, bireyin yoksun olduğu her alandaki yapabilirliğini kapsamayı gerektiğini belirtmiştir. Bu tanımlamaya göre yoksulluk, ekonomik yapabilirlik (gelir elde etme, tüketme), insani yapabilirlik (sağlık, eğitim, beslenme, barınma), politik yapabilirlik (insan hakları, politik kararlar üzerinde söz hakkı), sosyokültürel yapabilirlik (toplum içinde değerli bir birey olma) ve koruyucu yapabilirlik (bireylerin, ortaya çıkabilecek ekonomik ve toplumsal olumsuzluklara karşı koyabilme gücü) konularını mutlaka kapsamalıdır.

Yoksulluk olgusuna kavramsal bir yaklaşım, mutlak ve görelî yoksulluk olarak tanımlanmaktadır. Mutlak yoksulluk, hanehalkı ya da fertlerin biyolojik olarak hayatlarını devam ettirebilmeleri için ihtiyaç duydukları asgari gelir ve harcama düzeyinden yoksun olması olarak tanımlanmaktadır (Erdem, 2003:29). Görelî yoksulluk ise, kişilere göre değerlendirildiğinde, bir kişinin diğerinden daha az gelir elde etmesidir. Toplum tarafından değerlendirildiği zaman, bir bireyin diğer bireye göre daha az sosyal aktivitelere katılması olarak tanımlanmaktadır (Demirbilek, 2005: 250). Bir başka deyişle görelî yoksulluk yaklaşımına göre, bir kişi, geliri ortalama bir gelir düzeyinin altında kalıyorsa yoksuldur (Schiller, 2004: 32).

Bu yaklaşımlardan başka yaşlı yoksulluğu, kadın yoksulluğu, çocuk yoksulluğu gibi kavramlar da literatürde geçmektedir. Bu kavramların hepsi ayrı bir araştırma konusudur ve yoksulluğun çok boyutlu bir kavram olduğunu göstermektedir.

2. Dünyada Yoksulluk

Yoksulluğun tek bir tanımının olmaması ve çok boyutlu bir kavram olması, yoksulluk kavramının tarihsel bir olgu olması ve içeriğinin de tarihsel süreç içinde değişmesinden kaynaklanmaktadır. Bu çerçevede sanayi devrimini eski yoksulluk ile yeni yoksulluk arasında bir geçiş olarak görmek mümkündür. Yaşanabilir ve katlanılabilir bir durum olan eski yoksulluk, modern yoksulluk ile ortadan kalkmış, onun yerini sefalet almıştır (Açıkgöz ve Yusufoglu, 2012:81). Sanayi devrimiyle birlikte, özellikle Batı Avrupa'da burjuva sınıfının hızla zenginleşmesine karşılık toplumun geri kalan sınıfları aynı hızla fakirleşmiştir. Özellikle köyden kente göç eden geniş kesimler büyük bir kentsel yoksulluğa neden olmuşlardır (Açıkgöz ve Yusufoglu, 2012:81). Bu dönemde yaşanan altüst oluş nedeniyle ortaya çıkan yeni kentli yoksullara bakış açısı da

değişmiş ve yoksullar dilencilerle aynı kategoriye sokulmuştur. Ötekileştirilen yoksullar için kirli, ahlaksız gibi sıfatlar dahi kullanılmıştır (Fuchs, 2005:10). Sanayi devrimiyle birlikte niteliği değişen yoksulluk olgusunun süreç içinde geçirdiği bir diğer dönüşüm ise küreselleşme süreci olmuştur. 19. yüzyıl boyunca gelişimini sürdüren kapitalizm, 20. yüzyıla gelindiğinde büyük bir ekonomik krizle sarsılmıştır. Neredeyse bütün dünyayı sarsan 1929 ekonomik krizi nedeniyle, devlet müdahaleciliğine dayanan Keynesyen politikalar tüm dünyada ön plana çıkmıştır. Liberal iktisatçıların karşı çıkmasına rağmen, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası müdahaleci politikalar, refaha ulaşmanın ve yoksulluğun kaldırılmasının önemli araçları olarak düşünülerek her ülkenin kendi şartları içinde uygulama alanı bulmuşlardır. Keynesyen ekonomi anlayışı, kapitalist toplumlarda devlet müdahaleciliğinin formülünün belirlenmesinde önemli bir ideolojik temel sağlamıştır (Hall, 1989:366). Müdahaleci ekonomi anlayışında etkin para ve maliye politikaları ile yoksulluğa da müdahale edilebileceği düşünülmektedir. Örneğin para politikası ile faiz oranlarının düşürülmesi ve bu yolla kredilerin artması, bir başka deyişle genişletici bir para politikasının uygulanması, kısa vadede tüketim ve dolayısıyla milli gelir üzerinde olumlu etkide bulunmaktadır. Böyle bir konjonktürel gelişme, yani ortalama gelirin artması, yoksulluğu azaltıcı bir etkide bulunmaktadır (Romer ve Romer, 1998:34). Ayrıca genişletici para politikası sonucunda işsizlikteki azalmadan ve işgücü talebi artışı nedeniyle ücretlerdeki yükselmeden yoksullar olumlu etkilenmektedir. Bir başka müdahale yöntemi ise maliye politikalarının uygulanmasıdır. Keynezyen görüşe göre, maliye politikası, uzun vadede, milli gelir, enflasyon ve işsizlik gibi değişkenlerde meydana getireceği değişiklikler yoluyla yoksulluk ve gelir dağılımı üzerinde etkide bulunabileceği gibi farklı maliye politikası araçlarının kullanılması yoluyla kişisel gelir dağılımını da doğrudan etkileyebilmekte (Aktan ve Vural, 2002:5) ve böylece yoksulluğun

azaltılmasında kullanılabilir. Ayrıca vergi politikaları ve transfer harcamaları da yoksulluğun düşürülmesinde bir araç olarak kullanılabilir.

Müdahaleci ekonomi anlayışı, 1973 yılında ortaya çıkan petrol krizi ve stagflasyon olgusuyla birlikte yerini Keynes'e yöneltilen ağır eleştirilere ve neoliberal ekonomi politikalarına bırakmıştır (Yasa, 2017: 290). Neoliberalizm, ilkesel olarak müdahalecilik karşıtıdır (Dardot ve Laval, 2012:7). Neoliberalizm ile ortaya çıkan küreselleşme olgusu, tıpkı sanayi devriminde olduğu gibi yoksulluk konusunda bir dönüşümü ifade etmektedir. Küreselleşmenin yoksulluk sürecine etkileri; dış ticaret, sermaye hareketleri, dış yardımlar ve göç olmak üzere çeşitli kanallardan gerçekleşmektedir (Goldin ve Reinert, 2007: 9). Küreselleşme ile birlikte, dış ticaret politikalarının serbestleşmesi ve artan uluslararası ticaret, başta ticarete konu olan malların fiyatlarındaki değişimler ve yeni ürünlere erişilebilirlik olmak üzere, faktör fiyatlarındaki değişimler ve hükümet gelirlerindeki değişimler aracılığı ile yoksulluk üzerinde etkiye bulunmaktadır. Ayrıca dış ticaret yatırımların artması ve büyüme üzerindeki etkileri aracılığı ile yoksulluğun azalması yönünde etkiye bulunacağı söylenebilir (Şahbaz ve Yanar, 2013:57). Ancak dış ticaretin artması ekonominin kırılganlığını artırarak yoksulluğu artırıcı etkide de bulunabilmektedir (Bannister ve Thugge, 2001:5). Sermaye hareketlerinin serbestleşmesinin yoksulluğa etkisi de yine tartışmalıdır. Sıcak paranın yurt içine gelmesi ile yatırımlar artmakta, teknoloji transferleri gerçekleşmekte, verimlilik artmakta, böylece yoksulluk azalmaktadır. Ancak sürecin tersine dönmesi, yani sıcak paranın geriye dönmesi ile birlikte yaşanan daralma, ekonomik krize neden olmakta ve yoksulluğu artırıcı bir etkene dönüşmektedir. Kısa vadedeki olumlu etki, uzun dönemde olumsuzla dönerek, emekçiler lehine gelişen ve kar oranlarının düşmesine yol açan süreç, ekonomik krizlerle

düzeltilmektedir (Boratav, 2015:191). Ekonomik krizler ise yoksulluğu derinleştirmektedir. Dış yardımların ise amacı yoksulluğu azaltmak olduğu halde, yardımların genellikle üretken olmayan kamu harcamalarına gitmesi, ekonomik büyüme üzerindeki etkiyi azalmakta ve yoksulluğu azaltmada başarılı bir yöntem olmamaktadır (Masud ve Yontcheva, 2005:3). Gelişmekte olan ülkelerden gelişmiş ülkelere olan göç de ülkeye döviz girişi sağlayarak yine yoksulluğu azaltıcı etkide bulunmaktadır.

3. Yoksulluğun Ölçülmesi

Yoksulluk sorununa ilişkin yapılan çalışmalarda en önemli nokta, kimlerin yoksul sayılacağıdır. Bu saptamayı yapabilmek için yoksulluğun ölçülmesi gerekmektedir. Mutlak yoksulluk yaklaşımında, önceden bir yoksulluk sınırı belirlenmektedir. Belirli bir dönem içinde harcamaları veya geliri yoksulluk sınırı altında kalanlar yoksul sayılmaktadır. Göreli yoksulluk yaklaşımında ise yoksulluk sınırı, medyan gelir veya harcamanın belli bir oranı olarak saptanmaktadır (Önder ve Şenses, 2006:4). Dünya Bankası, 2011 yılı satın alma gücü paritesine göre günlük 1.90 ABD doları altında geliri olanları aşırı yoksul olarak kabul etmektedir. Gelişmekte olan ülkeler için bu sınır 3.20 ABD doları, gelişmiş ülkeler için 5.5 ABD doları olarak belirlenmiştir (World Bank, 2020). Ölçüm yöntemlerinden anlaşılacağı gibi, mutlak yoksulluk ortadan kaldırılabılır bir kavramken, göreli yoksullukta bu durum mümkün olmamaktadır. Gelir eşitsizliği olduğu sürece göreli yoksulluk kavramı da devam edecektir.

Yoksulluğun ölçülmesine yönelik hesaplamalardan biri yoksulluk oranıdır. Bu çalışmada da analiz kısmında bölgelere göre yoksulluk oranı ölçümü kullanılacaktır. Yoksulluk oranı, yoksulluk sınırı altında bulunanların toplam nüfusa oranlanması ile bulunmaktadır. Yoksulluk oranı, yoksulluğun belirlenmesinde en çok kullanılan ölçüm yöntemidir. En büyük avantajı, kolay hesaplanabilir ve kolay anlaşılır olmasıdır. Yoksulluk oranının ölçümünün

kullanılmasının dezavantajı ise yoksulluğun şiddeti hakkında bir fikir vermemesidir. Yani sınırın altında kalan herkes yoksul sayılırken, yoksulların kendi içindeki farklılıklar dikkate alınmamaktadır. Yoksul bir kişi daha yoksullaştığı zaman yoksulluk oranı değişmemekte, fakat yoksul bir birey öldüğünde değişmektedir (Şenses, 2009:66). Yoksulluk sınırının yorumlanmasına ilişkin bu güçlüklerine rağmen yoksulluk sorununa karşı politika üretebilmek adına en çok kullanılan ölçüm yöntemidir.

Diğer bir ölçüm yöntemi yoksulluk açığı oranının hesaplanmasıdır. Bu yöntemde, öncelikle yoksul bireylerin yoksulluk sınırının ne kadar altında kaldığı hesaplanmaktadır. Yoksulluk açığı adını alan bu değer, yoksulluk sınırına bölünerek tüm yoksulları içerecek şekilde toplanmakta ve toplam nüfusa bölünerek yoksulluk açığı oranı hesaplanmaktadır (Şenses, 2009:66). Bu ölçüm yönteminin en önemli avantajı, yoksulluğun derinliğinin de ölçülebilmesine olanak vermesidir, dezavantajı ise yoksulluğun şiddetindeki değişimleri tam olarak kapsayamamasıdır. Bu nedenle analizlerde genellikle yoksulluk açığı oranı yerine yoksulluk oranı kullanılmaktadır.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından geliştirilen insani gelişme endeksi, yoksulluğu ölçmede uluslararası bir endeks geliştirmeyi amaçlamaktadır. İnsani gelişme endeksi; doğumda beklenen yaşam süresi, beklenen eğitim süresi, kişi başı ortalama gelir gibi değişkenlere ait endekslerin ortalamasından oluşmaktadır. 2018 yılı değerleriyle açıklanan insani gelişme endeksi değerlerine göre, 62 ülke çok yüksek, 54 ülke yüksek, 37 ülke orta, 36 ülke düşük insani gelişme endeksine sahiptir. 6 ülke ise diğer ülkeler kategorisinde tanımlanmıştır. En yüksek insani gelişme endeksi, 0.954 ile Norveç'e aitken en düşük insan gelişme endeksi, 0.377 ile Nijer'e aittir. Dünya ortalaması ise 0.731 olarak hesaplanmıştır (UNDP, 2020).

4. Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksulluğun Ölçülmesi

Türkiye ekonomisinin küreselleşme sürecine eklenmesi, 24 Ocak kararlarıyla gerçekleşmiştir. 24 Ocak kararları ile öncelikle fiyatlandırma süreci serbest bırakılmıştır. Mal ve hizmet piyasasında, faizlerin belirlenmesinde, döviz fiyatlarının oluşum mekanizmalarında piyasa koşulları egemen kılınmıştır. Büyüme modeli olarak dış ihracata dayalı büyüme modeli benimsenmiştir (Aydın, 2019 :14). Dışa açılma süreci, çok güçlü ihracat teşvikleri, düşen emek maliyetleri ve 1980 devalüasyonunun etkilerinin kaybolmasını önleyen döviz kuru politikaları aracılığıyla sanayi ürünlerinde döviz piyasalarına girmek olarak algılanmıştır (Boratav, 2105:154). Bir başka deyişle, ihracatın artırılabilmesi için emek gelirlerinin görece olarak düşürülmesi ve döviz fiyatının devalüasyonlar ile yüksek tutulması araçları benimsenmiştir. Bu durum, doğal olarak emek geliri elde edenlerin yoksullaşma sürecini hızlandırmıştır. İhracat ile ilgili konulan hedeflere ulaşılmış, 1988 yılında ihracat, 1978 yılına göre 5 kat artmıştır (Boratav, 2015: 158).

24 Ocak kararlarının önemli hedeflerinden biri de enflasyonun düşürülmesi olarak açıklanmıştır. Ancak 1988 yılına gelindiğinde enflasyon oranı %70.5 olmuştur. 1986 ve 1987 yıllarında GSMH, sırasıyla %7.5 ve % 9 oranında büyümüştür (Kazgan, 1999:165). Ancak bu büyümeyi sağlayan faktörler, artan kamu yatırımları ve büyüyen ihracattır. Fakat diğer yandan enflasyonun düşürülemediği ve gelir dağılımı giderek bozulmuştur. Bu durum, Türkiye’de yoksullaşmanın diğer bir mekanizmasını oluşturmuştur. 24 Ocak kararlarıyla birlikte uluslararası mal hareketlerinin serbestleştirilmesinin ardından 1989 yılında finansal fon akımlarının da serbestleşmesi sağlanmıştır. Kepenek (2012)’e göre, sermaye hareketlerinin tümüyle serbestleştirilmesi ve konvertibilitenin iki farklı sonucu olmuştur. Biri, TCMB’nin döviz yükümlülüklerinde hızlı bir artış olması, diğeri de dolarizasyon, yani ABD

dolarının ekonomik hayatta yaygın bir biçimde kullanılmaya başlanmasıdır. Böylece, Türkiye ekonomisinin dış kırılganlığı artmış ve iktisadi krizlere açık bir yapıya bürünmüştür. Bu gelişmeler de, yoksulluğun artışının finansal mekanizmalarını oluşturmuştur. Nitekim Türkiye ekonomisi, ilerleyen yıllarda 1994 ve 2001 yıllarında iki büyük ekonomik kriz yaşamış ve yoksullaşmanın boyutları da derinleşmiştir.

2001 ekonomik krizinin ardından uygulamaya konulan güçlü ekonomiye geçiş programı, kamu maliyesi, gelirler politikası, özelleştirme, bankacılık, para politikası ve acil yasal düzenlemeler başlıklarıyla hazırlanmıştır (Taşar, 2010:81). Öncelikle program, faiz dışı fazla hedefinde başarılı olmuştur (Yeldan, 2002:6). En önemli yapısal düzenleme ise Merkez Bankasının özerkliğinin sağlanması ve bankaların mali yapılarının güçlendirilmesi olmuştur (Yiğitoğlu, 2005:124). Güçlü ekonomiye geçiş programı ile büyüme oranları da negatiften pozitive dönmüş, özellikle sanayi sektörü, büyüme bakımından istikrara kavuşmuştur. Sanayi sektörü, 2002 yılında % 9.1, 2003 yılında % 7.8, 2004 yılında % 9.1, 2005 yılında % 6.4 oranında büyüme kaydetmiştir (Ay ve Karaçor, 2006:74). Ekonominin genelinde, özellikle de sanayi sektöründe gerçekleşen yüksek büyüme oranları, hem ekonomik istikrarın sağlanmasına katkı vermiş, hem de yoksulluğun azalmasını sağlayan önemli bir araç olmuştur. Tablo 1’de Türkiye’de hanehalkı fertlerinin ekonomik durumuna göre yoksulluk oranları verilmiştir. Görüldüğü gibi 2003 yılından sonra yoksulluk oranları yıllar boyunca giderek azalmaktadır. 2008 küresel krizinin etkisiyle 2009 yılında bir miktar artış gözükse de genel eğilim düşüş yönündedir.

Tablo 1. Hanehalkı Fertlerinin Ekonomik Faaliyet Durumuna Göre Yoksulluk Oranları

Ekonomik Faaliyet Durumu	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Toplam	26,96	28,12	25,60	20,50	17,81	17,79	17,11	18,08
15 ve Daha Yukarı Yaştaki Fertler	23,94	24,52	22,22	17,68	14,80	14,86	14,39	15,27
İstihdamdaki Fertler	25,08	26,12	23,33	18,96	15,81	14,21	14,82	15,37
İş Arayanlar	32,44	30,97	27,37	26,19	20,05	26,01	17,78	19,51
Ekonomik Olarak Aktif Olmayanlar	22,15	22,82	20,95	15,92	13,60	14,74	13,73	14,68
15 Yaşından Küçük Fertler	34,55	37,04	34,02	27,71	25,23	25,55	24,43	25,77

Kaynak: TÜİK

Tablo 2’de hanehalkı fertlerinin çalıştıkları sektöre göre yoksulluk oranları 2002’den itibaren listelenmiştir. Tablodaki veriler, özellikle sanayi ve hizmet sektörünün büyüme oranları ile uyum içindedir. 2002’den itibaren sanayi ve hizmetlerde yoksulluk oranında belirgin bir düşüş göze çarpmaktadır. Tarımda ise, devam eden istikrarsızlığa bağlı olarak yoksulluk oranlarında düzelmeye görülmektedir. Sanayi sektöründe çalışan hanehalkı yoksulluk oranında 2006 ve 2008 yıllarında küçük artışlar görülürken, hizmet sektöründe, incelenen dönem içinde sadece 2009 yılında artış görülmektedir. 2008 yılında yaşanan küresel krizin etkilerinin hizmetler sektöründe etkisini 2009 yılında gösterdiği anlaşılmaktadır.

Tablo 2. Hanehalkı Fertlerinin Çalıştıkları Sektörlere Göre Yoksulluk Oranları

Sektör	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Tarım	36,42	39,89	40,88	37,24	33,86	32,05	37,97	33,01
Sanayi	20,99	21,34	15,64	9,85	10,12	9,70	9,71	9,63
Hizmetler	25,82	16,76	12,36	8,68	7,23	7,35	6,82	7,16

Kaynak: TÜİK

2010 yılı ile 2013 yılları arasındaki medyan gelirin % 60'ı ölçütüne göre Türkiye için hesaplanan yoksulluk oranları ise sırasıyla, % 16.1, % 15.9, % 15.6 ve % 15.3 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2018). Türkiye ekonomisi, 2008 küresel ekonomik krizinin etkilerini atlattıktan sonra yoksulluk verilerini tekrar düzeltmeyi başarmış ve 2013 yılına kadar yoksulluk oranındaki düşme eğilimi devam etmiştir. Ancak 2014 yılından itibaren yoksulluk verilerinde tekrar bir istikrarsızlaşma görülmekte ve son 2 yılda 2018 ve 2019 yıllarında yoksulluk oranlarında artış meydana gelmiştir. Bu çalışmada, 2014 yılından itibaren yoksulluğun bölgesel düzeyde kapsamlı bir analizi sorgulayıcı veri çözümleme teknikleriyle yapılacaktır.

5. Sorgulayıcı Veri Çözümleme Teknikleri

İlk defa Tukey tarafından yazılan Exploratory Data Analysis adlı kitapla (Tukey,1977) literatüre giren sorgulayıcı veri çözümleme tekniklerinin amacı, bir veri kümesine farklı inceleme araçlarıyla yaklaşmaktır. Bir araştırmacı, toplumsal bilim kuramlarını sınamak, için toplanmış olan verileri kullanmadan önce tanımak zorundadır (Hartwig ve Dearing, 1979:5). İşte sorgulayıcı veri çözümleme araçları burada önem kazanır, araştırmacıya daha sonra çok işine yarayabilecek değerli ipuçları sağlayabilir (Şenesen, 2007:270). Dal yaprak, beşli özet, kutu çizim, standartlaştırma, dönüştürme gibi pek çok sorgulayıcı veri çözümleme tekniği olmakla beraber, bu çalışmada özellikle beşli özet ve kutu çizim teknikleri kullanılmıştır.

5.1. Beşli özet

Beşli özet, herhangi bir veri kümesinin maksimum ve minimum değerleri, veri kümesinin medyan değeri ile alt ve üst kartil değerlerinden oluşmaktadır. Veri kümesinin en büyük ve en küçük değerlerini oluşturan değerler, maksimum ve minimum değerlerini göstermektedir. Medyan, gözlem değerleri büyüklük sırasındayken tam ortaya düşen değerdir. Veri kümesi, tek sayıda gözlem

değerlerinden oluşmuyorsa, büyüklük sırasına dizildiğinde tam ortaya gelen iki gözlem değerinin aritmetik ortalaması medyan olmaktadır (Şenesen, 2007:175). Veri kümesindeki gözlemleri dört eşit parçaya bölen değerler ise kartil olarak adlandırılmaktadır. Kartiller aslında üç tanedir. İlk %25'lik dilimin üst sınırındakine alt kartil, son %25'lik dilimin alt sınırındakine ise üst kartil denmektedir (Şenesen, 2007:180). Ortadaki kartil, doğal olarak medyan değeridir. Bir başka deyişle, medyan değerlerinin altında kalan gözlemlerin medyan değeri alt kartil (K_a), üstünde kalan gözlemlerin medyan değeri ise üst kartil ($K_ü$) olarak adlandırılmaktadır.

Beşli özet, bu hesaplamalar ile oluşturulduktan sonra üst kartilden alt kartil çıkarılarak kartil aralığı (K_{ar}) bulunur. K_{ar} değeri kullanılarak veri kümesindeki gözlem değerleri arasında dışadüşen değer olup olmadığı araştırılabilmektedir. K_{Ar} değerinin 1.5 katı adım olarak adlandırılmaktadır. Bu adım değeri, alt kartilden çıkarılıp, üst değere eklenirse alt ve üst eşikler bulunabilmektedir. Alt ve üst eşik arasında yer almayan bütün değerler, dışadüşen olarak ifade edilmektedir. Buradaki 1.5 katsayısı, veri kümeleriyle yapılan denemelerden bulunmuştur (Emerson ve Strenio, 1983:62). Böylece beşli özet analizinde, dışadüşen değerlerin tespit edilmesi mümkün olmaktadır. Türkiye'nin 2014 yılından itibaren bölgesel yoksulluk verilerinin beşli özetlerinin çıkarılarak analiz edilmesi, çarpıcı sonuçların elde edilmesini sağlamıştır. Örneğin yoksulluğun 2015 ve 2016 yıllarında orta bölgeler arasında birbirinden uzaklaşması, beşli özetlerin çıkarılması ve aralık değerlerinin bulunmasıyla analiz edilebilmiştir.

5.2. Kutu çizim

Beşli özetde bulunan bilgilerin bir çizim yardımıyla ifade edilmesi, kutu çizimin mantığını oluşturmaktadır. Kutu çizim, beşli özet bilgilerini içerse dahi, verileri çok daha göze yönelik bir biçimde sergilemektedir (Şenesen, 2007:288). Kutu

çizimleri, dikdörtgen bir kutu ve bu kutudan iki yana doğru uzayan iki çizgiden oluşmaktadır. Ölçme eksenini, hem minimum hem maksimum değerleri içerecek şekilde çizilir. Bu iki uç nokta, uygun yerlere işaretlenir. Ardından alt ve üst kartiller birer çizgiyle gösterilir. Bu iki çizginin karşılıklı uçları birleştirilerek dikdörtgen kutu elde edilir. Medyan değeri de doğal olarak bu kutu içinde yer alacaktır. Medyan değeri, kutu içinde işaretlenerek dikdörtgen kutu ikiye bölünmüş olur. Daha sonra minimum ve maksimum değerler, dikdörtgen kutu ile birleştirilir. Son olarak dışadüşen değerler çizim içinde gösterilerek kutu çizim tamamlanmış olur. Böylece, daha önce hesaplanan beşli özet değerleri, basit bir çizim yardımıyla gözler önüne serilmiş olur. Burada iki tane kartil değeri hesaplanarak kutu çizime yerleştirilmiştir. İstendiği takdirde gözlemleri 8'e, 16'ya, 32'ye bölen değerler de bulunabilmektedir (Hoaglin, 1983: 34-38). Kutu çizim yardımıyla verilerin durumu bir bakışta görülebilmektedir. Çalışmada, ortalarda kalan bölgelerin yoksulluk oranı çarpıklık durumları özellikle kutu çizim yardımıyla tanımlanmıştır. Ayrıca yoksulluğun bölgeler arasında nasıl bir dağılım yapısı gösterdiğini ve bu yapının 2014 yılı ile 2019 yılı arasında nasıl bir değişim sergilediğini, kutu çizim sayesinde anlamak mümkün hale gelmiştir.

Çalışmada ayrıntılı analizler yapabilmek adına aralık, kartil aralığı, çarpıklık, basıklık gibi kavramlar da beşli özet değerleri ve kutu çizimlerle birlikte kullanılmıştır. Yoksulluğa ilişkin bölgesel analizlerde bu kavramların nasıl hesaplandığı ve nasıl yorumlandığı ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Ayrıca sorgulayıcı veri çözümlemesinde simgeli çizelgeler de kullanılmaktadır. Verilerden hesaplanan ortanca, kartil, eşik gibi değerlere göre her gözdeki değere yeni düzenlenen çizelgede özel simgeler verilmektedir (Velleman, Hoaglin, 1981:203-205). Bu çalışmada vurgulanmak istenen veriler renkli gösterimlerle işaretlenerek açıklanmaya çalışılmıştır.

6. Analiz ve Bulgular

Herhangi bir değişkenini küçükten büyüğe sıralanması, bir dizilim oluşturmaktadır. Dizilim incelenirken ortalama, çarpıklık, basıklık gibi değerleri incelenmektedir. En yaygın ortalama ölçüsü aritmetik ortalama olmakla beraber dağılım çarpıklaştıkça işlevini yitirmektedir. Böyle durumlarda aritmetik ortalama yerine medyan kullanmak daha doğru olmaktadır. Gözlem değerlerinden bazıları önemli ölçüde değişse dahi, medyan bu değişimden aritmetik ortalama gibi etkilenmemektedir (Şenesen, 2007:167). Bu özelliğinden dolayı bu çalışmada ortalama göstergesi olarak medyan kullanılmıştır.

Yayılm için de en çok kullanılan göstergeler varyans ve standart sapmadır. Ancak varyans ve standart sapma da aritmetik ortalamaya bağlı olduklarından çarpık dağılımlarda kullanılmaları uygun olmamaktadır. Onların yerine alt ve üst kartillerin farkı olan kartil aralığı ile maksimum ve minimum değerlerin farkını gösteren yayılım aralığının kullanılması daha yerinde olmaktadır. Bu nedenle bu çalışmada yayılım ölçüsü olarak kartil aralığı ve yayılım aralığı değerleri kullanılmıştır. Ayrıca diğer gözlemlerden açık ara yüksek veya düşük değerler de aykırı değer olarak analize dahil edilmiş ve çarpıcı sonuçlara ulaşılmıştır.

Tablo 3’de tüm bölgelerin yoksulluk oranlarının medyan değeri hesaplanmış ve medyan değerlerine göre bölgeler büyükten küçüğe yukarıdan aşağıya doğru sıralanmıştır. Ayrıca her yıl için de medyan değeri hesaplanarak bu değerler de tablodaki her sütunun altında gösterilmiştir. Tablonun daha net anlaşılması için bir önceki yıla göre yoksulluk oranı artan bölgeler pembe, yoksulluk oranı azalan bölgeler yeşil, değişmeyen bölgeler ise sarı renge boyanmıştır. Öncelikle yıl sütunlarının altındaki değerlere bakarak yoksulluk oranının yıllar içindeki değişimini görmek mümkündür. Görüldüğü gibi, medyan değerlerine göre

bölgelerin ortalama yoksulluk oranı, 2015 ve 2016 yıllarında artmış, 2017 yılında azalmış, 2018 yılında tekrar artmış ve 2019 yılında azalmakla beraber 2017 yılındaki seviyeye inmemiştir. Bu gözlemleri sadece renklere bakarak yapmak mümkündür. Bu çalışmada ortalama ölçüsü olarak medyan kullanılmasının nedeni, her bölgenin nüfusu farklı olduğu için aritmetik ortalamanın kullanılmasının anlamsız olmasıdır. TÜİK, nüfusları da hesaba katarak bir aritmetik ortalama hesaplamaktadır. TÜİK'in hesapladığı aritmetik ortalamalara göre, 2016 yılında yoksulluk oranı artmamış azalmıştır. 2019 yılı için de çok küçük bir miktar artış söz konusudur. Buradan söz konusu yıllardaki değişimin büyük nüfuslu bölgelerde gerçekleştiği sonucu çıkarılabilir.

Tablo 3. Bölgeler Bazında Medyan Değerlerine Göre Sıralanmış Yoksulluk Oranları

Bölge	ORTANCA	2014	2015	2016	2017	2018	2019
ADANA MERSİN	20,40	21,20	17,40	21,80	19,90	20,40	20,40
ANTALYA, ISPARTA, BURDUR	20,00	20,70	20,30	20,30	19,70	18,70	18,80
İZMİR	19,75	19,80	19,90	19,70	18,40	19,70	19,80
ERZURUM, ERZİNCAN, BAYBURT	19,35	23,50	19,60	19,10	15,10	17,60	20,00
BALIKESİR, ÇANAKKALE	18,85	19,30	19,20	17,00	18,50	19,40	17,00
HATAY, KAHRAMANMARAŞ, OSMANİYE	18,65	17,80	18,80	19,10	18,50	16,90	19,80
TEKİRDAĞ, EDİRNE, KIRKLARELİ	18,50	16,10	17,60	22,60	18,20	20,10	18,80
KAYSERİ, SİVAS, YOZGAT	18,05	19,00	18,30	19,20	13,40	17,80	17,60
ANKARA	18,00	18,50	19,40	19,50	17,50	16,50	17,10
İSTANBUL	17,80	17,00	17,80	17,80	18,80	21,00	17,70
AĞRI, KARS, İĞDIR, ARDAHAN	17,60	20,20	23,70	17,70	17,50	16,80	16,80
ŞANLIURFA, DİYARBAKIR	17,60	17,30	22,10	18,00	14,80	17,90	16,80
SAMSUN, TOKAT, ÇORUM, AMASYA	17,60	16,10	17,60	18,40	16,80	18,00	17,60
KASTAMONU, ÇANKIRI, SİNOP	17,35	14,60	17,80	16,90	14,70	19,10	19,80
MALATYA, ELAZIĞ, BİNGÖL, TUNCELİ	17,20	19,00	17,90	18,70	16,50	13,40	15,50
KONYA, KARAMAN	16,95	18,00	16,60	15,70	18,00	17,70	16,80
KIRIKKALE, AKSARAY, NİĞDE, NEVŞEHİR, KIRŞEHİR	16,65	14,00	13,10	16,10	17,20	18,90	17,40
AYDIN, DENİZLİ, MUĞLA	16,65	17,60	15,90	15,30	14,00	18,10	17,40
VAN, MUŞ, BİTLİS, HAKKARİ	16,45	17,80	16,30	18,50	13,90	17,50	15,40
BURSA, ESKİŞEHİR, BİLECİK	15,80	13,00	16,30	15,30	16,80	17,00	13,50
KOCAELİ, SAKARYA, DÜZCE, BOLU, YALOVA	15,65	15,80	16,40	14,70	13,10	17,60	15,50
TRABZON, ORDU, GİRESUN, RİZE, ARTVİN, GÜMÜŞHANE	14,95	15,30	16,30	13,90	14,60	13,90	17,40
MARDİN, BATMAN, ŞIRNAK, SİİRT	14,85	13,40	16,30	16,90	14,30	13,20	15,40
MANİSA, AFYON, KÜTAHYA, UŞAK	14,35	13,70	15,60	15,00	11,70	14,70	14,00
GAZİANTEP, ADIYAMAN, KİLİS	13,55	13,50	13,90	13,80	12,10	13,60	12,30
ZONGULDAK, KARABÜK, BARTIN	11,95	14,90	12,00	10,50	11,70	11,90	13,90
ORTANCA		17,45	17,60	17,75	16,65	17,65	17,25

Kaynak: TÜİK

Yoksulluk oranı en fazla olan ilk iki bölge Akdeniz bölgesindedir. Yoksulluk oranı en düşük bölge ise Zonguldak, Karabük, Bartın bölgesi olarak saptanmıştır. Üç büyük şehir olarak adlandırılan İstanbul, Ankara ve İzmir, listenin ilk onunda yer almaktadır. Hatta dördüncü büyük şehir Adana listenin ilk sırasındadır. Bu illerden Adana ve Ankara'daki yoksulluk oranları 2019 yılı itibariyle 2014 yılına göre azalmış, İstanbul ve İzmir'de ise artmıştır. Ancak özellikle Adana ve Mersin bölgesinde, azalmaya rağmen yoksulluk oranı yüzde yirminin üzerindedir. İstanbul'daki yoksulluk oranı artışı, diğer bölgelere göre yoksul sayısını nüfus yoğunluğu nedeniyle çok daha fazla arttırmaktadır. Alttaki 10 bölgeye bakıldığında ise, göze çarpan en önemli olgu, Akdeniz bölgesinden hiçbir ilin olmamasıdır. Ancak listenin sonunda yer alan Zonguldak, Karabük, Bartın bölgesinin son üç yıldır yoksulluk oranı artmaktadır.

Tablo 3'ten ayrıca her bölgenin son altı yıllık yoksulluk seyri de izlenebilmektedir. Örneğin Tekirdağ, Kırklareli, Edirne bölgesi ile Samsun, Tokat, Çorum, Amasya bölgesi Türkiye'nin genel seyri ile uyumludur. Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane bölgesi ise Türkiye'nin genel seyrinin tersine bir seyir izlemektedir.

Pembe ve yeşil kutuların oranları da bazı ipuçları vermektedir. Tablodaki tüm yeşil kutuların sayısı 67 iken pembe kutuların sayısı 59'dur. Bu durum yoksulluk oranındaki son 6 yıllık seyirle uyumludur. Ancak 2016 yılında 26 kutudan 14'ü yeşil, 10 tanesi pembe iken toplam yoksulluğu göstermesi açısından en alttaki medyan kutusu pembedir. Bu durumun büyük ölçüde Tekirdağ, Edirne, Kırklareli bölgesindeki 5 puanlık artıştan kaynaklandığı görülmektedir. Buradaki ikinci katkı ise, Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir bölgesindeki 3 puanlık artıştır. Son iki yıl üst üste yoksulluk oranının düştüğü tek bölge Konya, Karaman bölgesi olmuştur. Son iki yıldır yoksulluğu artan iki bölge vardır. Bunlardan biri İzmir, diğeri ise Erzurum, Erzincan,

Bayburt bölgesidir. Hatta Erzurum, Erzincan, Bayburt bölgesinde yoksulluk oranı büyük bir artış göstererek %20 düzeyine ulaşmıştır.

Medyan değerlerine göre yapılan sıralamada birinci durumda bulunan Adana, Mersin bölgesi, 2014, 2016, 2017 ve 2019 yıllarında hep birincidir. 2018 yılında ise birincilik İstanbul'a geçmiştir. 2015 yılında ise Adana, Mersin bölgesinin birdenbire sıralamadaki yeri 15'e düşmüştür. Bu, ilginç bir tespittir. Son 5 yıllık dönemde rekor yoksulluk oranı %23.70 ile 2015 yılında Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan'da gerçekleşmiş, en az yoksulluk oranı ise 2016 yılında % 10.50 ile Zonguldak, Karabük, Bartın bölgesinde hesaplanmıştır.

Verilerin beşli özetleri çıkarılarak verileri çözümlene analizi daha derinleştirilebilmektedir. Tablo 4'de beşli özetlere ilişkin SPSS çıktısı verilmiştir. 2014 yılı için bakıldığında minimum değer 13, maksimum değer 23.50 olduğu görülmektedir. Dolayısıyla yayılım aralığı 10.50'dir. Bir başka deyişle yoksulluğun en fazla görüldüğü bölge ile en az görüldüğü bölge arasındaki fark, % 10.50 düzeyindedir. Kartillerin %25 ve %75 değerleri sırasıyla yaklaşık 14.83 ve 19.08 düzeyindedir. Üst %25 ve alt %25 dışında kalan alan ise tam ortada kalan bölgeleri ifade etmektedir. Yani bölgelerin yarısında yoksulluk oranı, %14.83 ile % 19.08 arasındadır. Kartillerin alt ve üstü ise kalan %25'lik dilimleri ifade etmektedir. Yani bölgelerin %25'inde yoksulluk oranı %19.08'in üstünde, %25'inde ise %14.83'ün altındadır. Bu iki kartil arasındaki fark 4.25 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 4. Yoksulluk Verilerine Ait Beşli Özetler

		yoks2014	yoks2015	yoks2016	yoks2017	yoks2018	yoks2019
N	Valid	26	26	26	26	26	26
	Missing	0	0	0	0	0	0
Median		17,4500	17,6000	17,7500	16,6500	17,6500	17,2500
Minimum		13,00	12,00	10,50	11,70	11,90	12,30
Maximum		23,50	23,70	22,60	19,90	21,00	20,40
Percentiles	25	14,8250	16,3000	15,3000	13,9750	16,0500	15,4750
	50	17,4500	17,6000	17,7500	16,6500	17,6500	17,2500
	75	19,0750	19,2500	19,1250	18,2500	18,9500	18,8000

Tablo 5’de ise yıllara göre çarpıklık ve basıklık değerleri verilmiştir. 2016 yılından itibaren sağa çarpık bir yapı görülmektedir. 2018 yılında sağa çarpıklık derecesi yükselmiştir. Yani veriler, büyük değerlere doğru uzamaya başlamıştır. 2019 yılında ise tekrar bir geriye dönüş söz konusudur. 2015 yılında, medyan 17.60’a çıkmış, yani yoksulluk oranı biraz yükselmiştir. Yükseliş, 2016 yılında da devam etmiş, 2017 yılında ise düşmüştür. 2018 yılında tekrar yükselmiş, 2019 yılında küçük bir miktar düşerek %17.25 olmuştur.

2015 yılında minimum değer; 1 puan gerileyerek %12’ye düşmüş, maksimum değer, %23.70’e çıkmıştır. Dolayısıyla yayılım aralığı, 2014’deki %10.50’den %11.70 değerine yükselmiştir. Bir başka deyişle, 2015 yılında yoksulluk oranı dağılımı daha sivri hale gelmiştir. Sonraki yıllarda, yayılım aralığı, 2016, 2017, 2018 ve 2019 için sırasıyla %12.1, % 8.2, % 9.1 ve % 8.1 olarak hesaplanmıştır. 2016 yılında da aralık değeri yükselmiş, sonraki 3 yılda ise %8-9 bandında seyretmiştir. Ancak son dört yıl boyunca minimum değerın yükselmesi aralık değerini düşürmüş, yoksulluk sorunu görece az olan bölgelerde de yoksulluk sorunu yükselişe geçmiştir. Üst sınırdaki ise 2017 yılında düşüş olmakla beraber bu düşüş istikrarlı olmamış, sonraki yıllarda tekrar artışa geçmiştir. Özetle, üst

ve alt bölgelerin yoksulluk oranları birbirine yaklaşmıştır. Kartil aralığı ise 2015 yılında toplam yayılım aralığının aksine düşmüştür. Kartil aralığı, orta bölgelerdeki yoksulluğun alt ve üst sınırları arasındaki farkı ifade eden bir ölçü olarak kullanılmaktadır. 2016 yılı, hem kartil aralığının hem de toplam aralığın arttığı bir yıl olmuştur. Bir başka deyişle, yoksulluk oranları, gerek ülke genelinde gerekse orta düzeydeki bölgeler arasında birbirinden uzaklaşmaya başlamıştır. 2019 yılında, ülke genelinde bölgeler birbirine yaklaşırken orta düzeydeki bölgelerin birbirinden uzaklaştığı tespit edilmiştir. Aynı eğilim 2017 için de vardır. Kısaca 2017 ve 2019 yıllarında yayılım aralığı düşerken kartil aralığı artmıştır. 2014 yılı ile 2019 karşılaştırıldığında geçen 6 yılda hem ülke bazında hem de orta düzeydeki bölgelerin birbirlerine yaklaştığı görülmektedir. Özetle bölgelerin yoksulluk oranları, giderek benzer düzeylere doğru hareket etmektedir. Burada olumlu olan gelişme, yoksulluk oranı tepe değerinin 6 yıllık süreçte 3 puan gerilemiş olmasıdır.

Tablo 5. Yoksulluk Verilerine Ait Çarpıklık ve Basıklık Değerleri

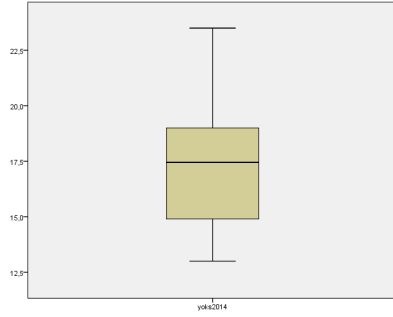
	N	Mean	Skewness		Kurtosis	
	Statistic	Statistic	Statistic	Std. Error	Statistic	Std. Error
yoks2014	26	17,1962	,278	,456	-,452	,887
yoks2015	26	17,5423	,147	,456	,825	,887
yoks2016	26	17,3654	-,381	,456	,573	,887
yoks2017	26	15,9885	-,220	,456	-1,139	,887
yoks2018	26	17,2077	-,663	,456	-,294	,887
yoks2019	26	17,0192	-,353	,456	-,362	,887
Valid N (listwise)	26					

Çizim 1,2,3,4,5'deki grafikler, beşli özetlerin ve dışadüşen değerlerin kutu çizimlerini ifade etmektedir. Daha önce yapılan tespitlerin hepsi bu çizimlerle

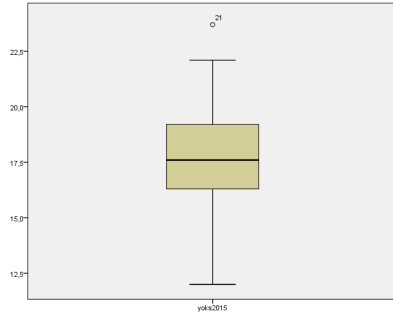
bir daha tekrarlanıp doğrulanabilir. Ortadaki çizgi, medyan değerini göstermektedir. Kutunun üst ve alt çizgileri ise %25 ve %75 kartil değerlerini göstermektedir. En üstteki ve en alttaki çizgiler, yukarıda ayrıntılı bir şekilde açıklanan maksimum ve minimum değerlerdir. Dışadüşen değerler de bu çizimlerde ayrıca verilmiştir. Kutunun boyu, yoksulluk oranı açısından ortalarda bulunan %50 bölgenin hangi sınırlar içinde olduğunu göstermektedir. Beşli özetlerde kartil aralığı olara açıklanan değer, kutunun boyunu ifade etmektedir. Kutunun boyunun en uzun olduğu yıl 2017 iken en kısa yılın 2018 yılı olduğu açıkça görülmektedir. Bu durumu yorumlamak gerekirse söz konusu %50 bölgenin yoksulluk oranları, 2017 yılında birbirinden en uzak, 2018 yılında en yakındır. Bu yorum, beşli özetle yapılan çıkarımları doğrulamaktadır. 2019 yılında, kutunun boyu uzamış, yani bu bölgelerin yoksulluk oranları birbirinden uzaklaşmıştır. En üst ve en alt çizgi arasındaki uzaklık, aynı analizi ülke geneli için vermektedir. Bu ölçü, son 3 yıl, ilk 3 yıla göre daha kısadır. Bir başka deyişle, son 3 yıl, ülke genelinde bölgelerin yoksulluk oranları, birbirine yaklaşmıştır. Ancak bu yaklaşma, yoksulluk yönünden daha az sorun yaşayan bölgelerde yoksulluğun artması pahasına gerçekleşmiştir. Ayrıca kutu içindeki bölgelerin medyan değerine göre çarpıklığı da bu çizimlerden kolaylıkla görülebilmektedir. 2014, 2016 ve 2017 yıllarında üst tarafta sıkışma, alt tarafta açılma varken 2015 ve 2018 yıllarında tam tersi durumdadır. 2019 yılında çarpıklık kalmamıştır. Kutu çizimin önemli bir avantajı, dışadüşen değerlerin maksimum ve minimum değerden ne kadar uzakta olduğunu görülebilmesidir. 2015 ve 2018 yılları için bu değerler gösterilmiştir. Çizimlerden görüldüğü gibi, 2015 yılı için Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan bölgesi dışadüşendir. Bu bölgede adeta ani bir yoksullaşma görülmüştür. 2016 yılının dışadüşen bölgesi, Zonguldak, Karabük, Bartın bölgesidir. Ancak, bu bölgedeki dışadüşen değeri, diğerinden

farklı olarak aşağı bölgede görülmüş ve yoksulluk oranı, %10.50'ye kadar düşmüştür.

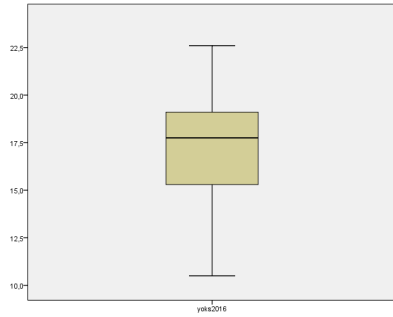
Çizim 1. Bölgelere Göre Yoksulluk Oranları Kutu Çizimi (2014)

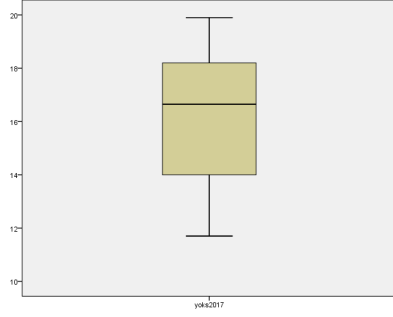
Çizim 2. Bölgelere Göre Yoksulluk Oranları Kutu Çizimi (2015)

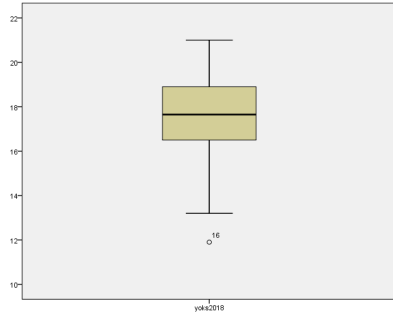
Çizim 3. Bölgelere Göre Yoksulluk Oranları Kutu Çizimi (2016)

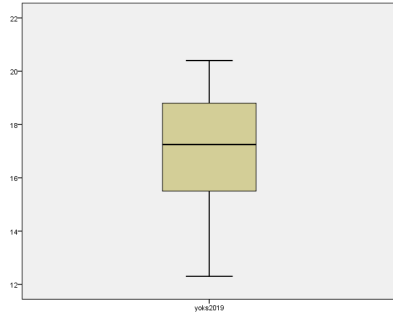
Çizim 4. Bölgelere Göre Yoksulluk Oranları (2017)

Çizim 5. Bölgelere Göre Yoksulluk Oranları Kutu Çizimi (2018)

Çizim 6. Bölgelere Göre Yoksulluk Oranları Kutu Çizimi (2019)

Yoksulluk oranı verilerine yönelik olarak yapılan sorgulayıcı veri çözümlemesi yöntemleri, gini katsayıları için de yapılarak bir karşılaştırma yapılacak olursa Tablo 6'da medyan değerlerine göre bölgelerin gini katsayıları sıralanmıştır.

Her sütunun en altına ise her yılın ortancası eklenmiştir. Yıllara ait medyan değerlerinden Türkiye geneline ait bir seyir elde edilebilir. 2015 ve 2016 yıllarında bir önceki yıla göre gelir dağılımı daha adaletsiz hale gelirken 2017 yılında bir miktar düzelme olmaktadır. 2018 yılında tekrar bozulan gelir dağılımı, 2019 yılında tekrar düzelme eğilimine girmektedir. Medyan değerlerine göre yapılan bu analiz, TÜİK'in Türkiye geneli için hesaplanmış olduğu verilere göre olan seyirle uyumludur. Sadece 2017 yılında TÜİK Türkiye verilerinde çok küçük bir miktar bozulma meydana gelmektedir. Bu durum, büyük olasılıkla 2017 yılındaki İstanbul gini katsayısındaki şiddetli bozulmadan kaynaklanmaktadır. TÜİK Türkiye geneli verileri, son 6 yıl için sırasıyla 0.391, 0.397, 0.404, 0.405, 0.408 ve 0.395 şeklindedir (TÜİK, 2020).

Tablo 6. Bölgeler Bazında Medyan Değerlerine Göre Sıralanmış Gini Oranları

Bölge	ORTANCA	GİNİ2014	GİNİ2015	GİNİ2016	GİNİ2017	GİNİ2018	GİNİ2019
İSTANBUL	0,410	0,360	0,380	0,400	0,430	0,430	0,420
ADANA, MERSİN	0,395	0,380	0,390	0,410	0,400	0,400	0,370
ŞANLIURFA, DİYARBAKIR	0,390	0,400	0,410	0,370	0,370	0,390	0,390
BALIKESİR, ÇANAKKALE	0,385	0,380	0,400	0,400	0,380	0,390	0,380
KONYA, KARAMAN	0,385	0,400	0,400	0,380	0,350	0,390	0,370
ANTALYA, ISPARTA, BURDUR	0,385	0,390	0,390	0,390	0,360	0,380	0,370
HATA Y, KAHRAMANMARAŞ, OSMANİYE	0,385	0,390	0,380	0,370	0,390	0,390	0,360
İZMİR	0,380	0,380	0,380	0,390	0,400	0,370	0,360
KA YSERİ, SİVAS, YOZGAT	0,375	0,380	0,380	0,400	0,360	0,370	0,370
TEKİRDAĞ, EDİRNE, KIRKLARELİ	0,375	0,340	0,350	0,370	0,390	0,420	0,380
ANKARA	0,375	0,380	0,370	0,390	0,370	0,380	0,350
MANİSA, AFYON, KÜTAHYA, UŞAK	0,370	0,380	0,380	0,370	0,370	0,370	0,370
VAN, MUŞ, BİTLİS, HAKKARİ	0,370	0,380	0,350	0,400	0,380	0,350	0,360
SAMSUN, TOKAT, ÇORUM, AMASYA	0,370	0,340	0,360	0,370	0,370	0,390	0,380
BURSA, ESKİŞEHİR, BİLECİK	0,360	0,360	0,360	0,360	0,360	0,360	0,330
KIRIKKALE, AKSARAY, NİĞDE, NEVŞEHİR, KIRŞEHİR	0,360	0,340	0,320	0,360	0,360	0,370	0,360
AĞRI, KARS, İĞDIR, ARDAHAN	0,355	0,360	0,380	0,360	0,340	0,350	0,340
AYDIN, DENİZLİ, MUĞLA	0,355	0,360	0,350	0,360	0,350	0,360	0,340
KASTAMONU, ÇANKIRI, SİNOP	0,350	0,350	0,370	0,350	0,370	0,350	0,360
MARDİN, BATMAN, ŞIRNAK, SİİRT	0,350	0,350	0,340	0,350	0,350	0,380	0,360
TRABZON, ORDU, GİRESUN, RİZE, ARTVİN, GÜMÜŞHANE	0,340	0,330	0,340	0,370	0,340	0,350	0,360
ERZURUM, ERZİNCAN, BAYBURT	0,340	0,420	0,380	0,340	0,330	0,340	0,330
KOCAELİ, SAKARYA, DÜZCE, BOLU, YALOVA	0,340	0,340	0,340	0,330	0,360	0,360	0,320
MALATYA, ELAZIĞ, BİNGÖL, TUNCELİ	0,335	0,360	0,360	0,340	0,330	0,320	0,310
ZONGULDAK, KARABÜK, BARTIN	0,335	0,330	0,340	0,360	0,330	0,340	0,310
GAZİANTEP, ADIYAMAN, KİLİS	0,325	0,320	0,320	0,330	0,320	0,340	0,350
ORTANCA		0,3615	0,3685	0,3690	0,3615	0,3700	0,3615

Kaynak: TÜİK

Türkiye'nin ortalama seyri ile en uyumlu bölgenin Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir bölgesi olduğu görülmektedir. Gini katsayısı en büyük 10 bölgeye bakıldığında, 8 tanesinin yoksulluk oranı en fazla olan bölgeler olduğu göze çarpmaktadır. Yoksulluk oranında ilk 10'da olan bölgelerden Erzurum, Erzincan, Bayburt bölgesi ile Ankara bölgesi, gini sıralamasında ilk 10'da yer almamaktadır. Gini katsayısına göre Ankara'nın sırası 11'dir. Erzurum, Erzincan, Bayburt bölgesinin ise durumu ilginçtir. Yoksulluk oranına göre sıralaması 4 olduğu halde, gini katsayısına göre sıralaması 22'dir. Yani gelir dağılımı bu bölgede diğer birçok bölgeye göre adaletli olduğu halde, yoksulların nüfustaki payı oldukça yüksektir. Bu tespitten hareketle, Erzurum, Erzincan, Bayburt bölgesinde gelir dağılımından bağımsız bir yoksulluk görüldüğü söylenebilir.

Yoksulluk oranına göre olan sıralamada ilk 10 bölgede yer almadığı halde gini sıralamasında ilk 10'da yer alan iki bölge bulunmaktadır. Yoksulluk sıralamasındaki sırası 12 olan Şanlıurfa, Diyarbakır bölgesi, gini sıralamasında 3 numaradadır. Konya, Karaman bölgesinin ise yoksulluk sıralamasındaki yeri 16 iken gini katsayısı sıralaması 5 olarak görülmektedir. Bu iki bölge için de tıpkı Erzurum, Erzincan, Bayburt bölgesi gibi yoksulluk oranı ile gini katsayısının birbirinden bağımsız olduğu söylenebilir. Bir başka deyişle, bu iki bölgede gelir dağılımı adaletsiz olduğu halde, aynı oranda bir yoksullaşma yaşanmamıştır, yani yoksulluğun kaynağında gelir dağılımı dışında da unsurlar vardır.

Söz konusu bölgeler dışında, yoksulluk verileri ile gini katsayısı verileri genelde uyumludur. Genel bir regresyon tahmini yapmak yerine bu şekliyle sorgulayıcı veri çözümlemesi, bölgesel durum hakkında daha sağlıklı bilgiler vermektedir. Örneğin, gini sıralamasında en kötü durumda olan ilk iki bölgede sadece 2019 yılında yeşil kutu görülmektedir. Yani 2019 dışında hep kötüye gitmiştir.

İstanbul'da 2019 yılı itibariyle iyileşme gözükse de 2014 yılına göre gelir dağılımı çok daha adaletsizdir. Benzer durumda olan bölge sayısı İstanbul ile birlikte 7'dir. Halbuki yoksulluk oranı, 2019'da 2014'e göre artış gösteren bölge sayısı 10'dur. 2019 yılı itibariyle 2014 yılına göre gini katsayısı arttığı halde yoksulluk oranı artmayan tek bölge, Gaziantep, Adıyaman, Kilis bölgesidir. Yani bu bölgede gelir dağılımı bozulduğu halde yoksulluk oranında 2014 yılına göre artış görülmemiştir. Gaziantep, Adıyaman, Kilis bölgesi için özel bir tespit ise, medyan değerlerine göre gini katsayısı en iyi bölge olmasına rağmen 2019 yılında yedinci sıraya gerilemiş olmasıdır. Buna rağmen 2019 yılında yoksulluk oranı en düşük bölgedir.

Tablo 7'de gini katsayılarına ilişkin beşli özet değerleri verilmiştir. 2014 yılı için minimum gini katsayısı değeri 0.32 iken maksimum değer 0,42'dir. Yani yayılım aralığı 0.10'dur. %25 ve %75 kartil değerleri sırasıyla 0.3428 ve 0.3825 olarak hesaplanmıştır. Bir başka deyişle bölgelerin yarısında gini katsayısı bu iki değer arasındadır. Bölgelerin %25'inde gini katsayısı 0.3825'in üstünde, %25'inde 0,3428'in altındadır. Bu durumda kartil aralığı 0.0397 düzeyindedir. 2015 yılında yayılım aralığı 0.09'a düşmüştür. 2016 yılında 0.08'e düşen yayılım aralığı 2017 yılında 0.11'e çıkmış ve 2018, 2019 yıllarında da bu değerini korumuştur. 2015 yılında kartil aralığı da tıpkı yayılım aralığı gibi düşmüş ve 0.0352 değerini almıştır. Bir başka deyişle 2015 yılında gelir dağılımındaki adaletsizlik, hem ülke genelinde hem de ortadaki düzeyde birbirine yakınlaşmaya başlamıştır. Oysa yoksulluk oranları açısından yukarıda yapılan analizlerde 2015 yılında ülke genelinde yoksulluğun bölgeler arasında birbirinden uzaklaştığı görülmüştü. Bu bağlamda 2015 yılında yoksulluk oranları ile gini katsayıları arasında uyumsuzluk gözükmektedir. Orta düzeydeki bölgeler için ise yoksulluk oranları ile gini katsayıları arasında uyumluluk görülmektedir. 2016, 2017, 2018, 2019 yıllarında kartil aralıkları sırasıyla

0,0335, 0,0367, 0,0365 ve 0,0283 olarak hesaplanmıştır. 2017 yılından itibaren yayılım aralığı aynı kalırken kartil aralığı değerlerinde üst üste düşüş gözlemlenmektedir. Yorumlamak gerekirse, ülke genelinde gelir dağılımı adaletsizliğinde bölgeler arasında bir değişiklik gözlemlenmezken orta düzeydeki bölgelerdeki adaletsizlik birbirine yaklaşmaktadır. Yani üst ve alt bölgelerdeki adaletsizlik kronikleşirken orta düzeydeki bölgeler birbirlerine doğru hareket etmektedir. Oysa 2017 ve 2019 yıllarında yoksulluk oranlarının orta düzeydeki bölgeler arasında birbirinden uzaklaştığı tespit edilmişti. 2014 ve 2019 yılları karşılaştırıldığında hem ülke genelinde hem de orta düzeydeki bölgeler arasında gini katsayılarının birbirine yaklaştığı görülmektedir. Bu eğilim yoksulluk oranlarındaki seyir ile uyumlu gözükmektedir. Orta düzeydeki bölgelerin birbirinden uzaklaşması sadece 2017 yılı için geçerlidir. Diğer beş yılın tamamında birbirlerine yakınlaşmaktadır. Üst ve alt bölgeler arasındaki yakınlaşma ise bu kadar keskin değildir. 2019 yılı yayılım aralığı kendinden önceki 2 yıldaki seviyesini korumakla beraber iki uçtaki değerlerin de azaldığı bir yıl olması bakımından dikkat çekicidir. 2017 ve 2018 yıllarında bu değerler sabit kalmıştır. 2019 yılı bu açıdan da olumlu bir yıl olarak saptanmıştır.

Tablo 7. Gini Katsayılarına Ait Beşli Özet Değerleri

		gini2014	gini2015	gini2016	gini2017	gini2018	gini2019
N	Valid	26	26	26	26	26	26
	Missing	0	0	0	0	0	0
Median		,3615	,3685	,3690	,3615	,3700	,3615
Minimum		,32	,32	,33	,32	,32	,31
Maximum		,42	,41	,41	,43	,43	,42
Percentiles	25	,3428	,3468	,3558	,3443	,3508	,3430
	50	,3615	,3685	,3690	,3615	,3700	,3615
	75	,3825	,3820	,3893	,3810	,3873	,3713

Benzer sonuçlar Çizim 7, 8, 9, 10, 11, 12'deki kutu çizimlerden de elde edilebilir. Kutuların boyu, gini oranı açısından ortalandaki %50 bölgenin hangi

sınırlar içinde olduğunu göstermektedir. Kutu boyunun en uzun olduğu yıl 2014, en kısa olduğu yıl 2019 yılıdır. Yoksulluk oranlarında bu yıllar sırasıyla 2017 ve 2018 yılları olarak saptanmıştı. Gini katsayıları kutu boylarını yorumlamak gerekirse, 2014 yılında ortalandaki %50 bölgenin gini değerleri birbirinden en uzak, 2019 yılında en yakın düzeydedir. 2018 yılında yoksulluk ve gini verileri, kutu boyları bakımından birbiriyle uyumsuz gözükmektedir.

Kutu içindeki bölgelerin medyan değerine göre çarpıklıklarına bakılacak olursa, 2014, 2016, 2017 yıllarında altta sıkışma, diğer yıllarda ise üstte sıkışma gözlemlenmektedir. 2019 yılında bu sıkışma belirginleşmektedir ve bu durum beşli özetlerde tespit edilen 2019 yılındaki gelir dağılımındaki düzelmeye uyumlu gözükmektedir. Yani medyan değerinin altında kalan bölge sayısı 2019 yılında bir hayli artmıştır. 2016 yılında ise alttaki sıkışma belirgindir. Yani ortalandaki yüzde 50 bölgenin gini katsayıları, medyan düzeyinin üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu noktada yapılabilecek ilginç bir tespit, söz konusu değişimlerin yoksulluk oranları ile uyumlu olmamasıdır. Daha ileri giderek, yoksulluk oranı verileri ile gini katsayısı verilerinin uyumlarının kaynağının üst ve alt %25'lik dilimler olduğu sonucuna varılabilir. Nitekim sıkışmaların belirgin olduğu 2016 ve 2019 yıllarında bu uyum net olarak görülmektedir. Her iki yılda da hem yoksulluk oranı hem de gini katsayısı verileri minimum değere doğru uzamaktadır, yani kutunun altı ile minimum değer arasındaki çizginin değeri her 2 yılda da daha uzundur.

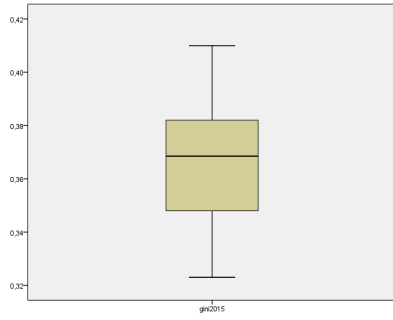
Gini katsayılarına yönelik yapılan analizlerde dışadüşen değerlere sahip bölgelere rastlanmamıştır. Yoksulluk oranı analizlerinde 2015 yılı ve 2016 yılı için 2 dışadüşen bölge belirlenmişti. Karşılaştırma yapıldığında, yoksulluk oranında görülen bu dışadüşen değerlerin gini katsayısı ile açıklama olanağı bulunmadığı görülmektedir. Bu yıllarda söz konusu bölgelerin gini katsayılarında olağandışı değişimler bulunmamaktadır. Hatta 2016 yılı için

yoksulluk oranı dışadüşen bulunan Zonguldak, Karabük, Bartın bölgesinde, gini katsayısında bir önceki yıla göre bozulma görülmektedir.

Çizim 7. Bölgelere Göre Gini Oranları Kutu Çizimi (2014)

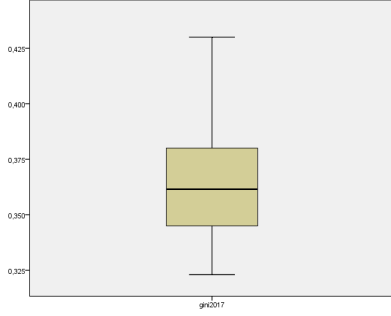
Çizim 8. Bölgelere Göre Gini Oranları Kutu Çizimi (2015)

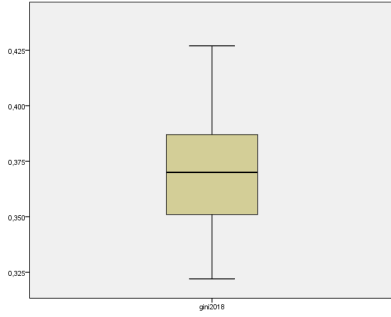
Çizim 9. Bölgelere Göre Gini Oranları Kutu Çizimi (2016)

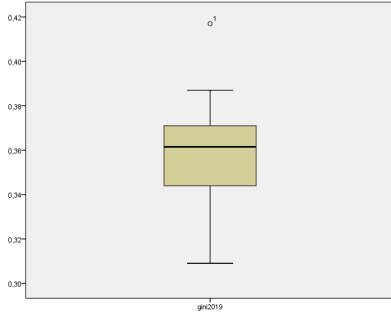
Çizim 10. Bölgelere Göre Gini Oranları Kutu Çizimi (2017)

Çizim 11. Bölgelere Göre Gini Oranları Kutu Çizimi (2018)

Çizim 12. Bölgelere Göre Gini Oranları Kutu Çizimi (2019)

SONUÇ

Bu çalışmada yoksulluğun bölgeler arasındaki benzerlik ve ayrılıkları sorgulayıcı veri çözümleme teknikleriyle incelenmiş, ayrıca gelir dağılımındaki

adaletin bir ölçüsü olan gini katsayısı ile bölgelerdeki yoksulluk arasındaki ilişki araştırılmıştır.

Yapılan analizlerde, Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane bölgesinin son 6 yıllık seyri, Türkiye'nin genel seyrinin tersi olarak saptanmıştır. Bu durum, bu bölge ile ilgili yapılacak çalışmalara bir temel oluşturabilir.

Adana, Mersin bölgesi, incelenen dönem boyunca yoksulluğun en fazla görüldüğü bölge olmakla beraber, 2015 yılında birdenbire 15. sıraya inmiştir. 2015 yılında bölgede nasıl bir gelişme olduğu ve yoksulluk oranındaki bu düşüşün ekonomik ve diğer nedenleri de araştırmalara ışık tutabilecek bir bulgudur. Bölge, 2014, 2016, 2017, 2019 yıllarında hep birinci sırada, 2018 yılında ikinci sıradadır.

Yoksulluk verilerinin en büyüğü ile en küçüğünün farkı alınarak hesaplanan yayılım aralığı, 2017 yılına kadar çift haneli sayılardan oluşurken, 2017'den itibaren tek haneli rakamlara düşmekte ve son 3 yıl boyunca %8-9 bandında seyretmektedir. Yani 2017'den sonra bölgelerin yoksulluk oranları birbirine doğru hareket etmeye başlamış, bir başka deyişle yoksulluk bölgeleri arasında homojenlik arz etmeye başlamıştır. Bölgeler arasındaki yoksulluk oranlarını birbirine yaklaştıran iktisadi ve sosyal politikalar bu açıdan incelenerek geleceğe yönelik bir yoksulluk siyaseti belirlenebilir. 2016 yılı, bu konuda özel incelenmesi gereken bir yıl olarak saptanmıştır. 2016 yılında hem yayılım aralığı hem de kartil aralığı bir önceki yıla göre artış göstermiştir. Bir başka deyişle, yoksulluk oranları, hem orta bölgelerde hem de Türkiye genelinde birbirinden uzaklaşmıştır. Yoksulluk araştırmalarında 2016 yılının bu açıdan incelenmesi gerektiği de bu çalışmanın çıktıları arasındadır.

Kutu çizimlerde dışadüşen bölgeler işaretlenmiştir. 2015 yılı için Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan bölgesi üst bölgedeki dışadüşen olarak tespit edilmiştir. 2016

yılında ise, Zonguldak, Karabük, Bartın bölgesi alt bölgedeki dışadüşendir. Bu bölgelerin ilgili yıllar bazında incelenmesi, söz konusu aykırılığın nedenlerine ışık tutabilir.

Yoksulluk oranları ile gini katsayıları arasındaki ilişkilerin saptanması, bu çalışmanın diğer bir çıktısını oluşturmaktadır. Gini katsayısı en büyük olan 10 bölgeye bakıldığında, bunların 8 tanesinin yoksulluk oranı en fazla olan ilk 10 bölgeden oluştuğu görülmektedir. Öyleyse genel bir uyumluluktan söz edilebilir. Ancak bu uyumluluğun dışında olan bölgelerin de mevcut olduğu saptanmıştır. Erzurum, Erzincan, Bayburt bölgesi, yoksulluk oranı bakımından 4. sıradayken gini katsayısı bazında 22. sıradadır. Bunun tersinin geçerli olduğu bölgelerden Şanlıurfa, Diyarbakır bölgesi, yoksulluk sıralamasında 12. sıradayken gini sıralamasında 3. sırada; Konya, Karaman bölgesi ise yoksulluk sıralamasında 16. sırada olduğu halde, gini sıralamasında 5. sıradadır. Öyleyse bu üç bölge, Türkiye'nin genel eğiliminin dışındadır. Bu bölgelerdeki yoksulluk çalışmalarında gelir dağılımı sorunu dışında daha önemli açıklayıcı değişkenlerin olduğu göz önüne alınmalıdır.

Türkiye genelinde gini katsayılarının yayılım aralığı aynı kalırken, kartil aralığı düşüş eğilimindedir. Yani, ülke genelinde gelir dağılımı adaletsizliğinde bir değişiklik yaşanmazken, ortadaki %50'lik bölgelerde gelir dağılımı adaletsizliği birbirine yaklaşmıştır. Oysa 2017 ve 2019 yıllarında, ortadaki bölgelerde yoksulluk oranları birbirinden uzaklaşmıştır. Farklı yönlü bu ilişkinin nedenleri de yoksulluk ile ilgili iktisadi ve sosyolojik çalışmalar için bir araştırma konusu olabilir.

Gini katsayıları ile ilgili yapılan analizlerde 2014 ile 2019 yılları arasında dışadüşen değerlere rastlanmamıştır. Bu noktadaki araştırmaya değer gözlem, 2015 ve 2016 yıllarında yoksulluk oranlarında görülen dışadüşen bölgelerin, ilgili yıllardaki gini katsayılarının bu durumu açıklayamamasıdır. Hatta 2016

yılında dışadüſen bölge olan Zonguldak, Bartın bölgesinde yoksulluk oranı aykırı bir ſekilde düşerken, gini katsayısından anlaſılan, bu bölgede gelir dağılımı, bir önceki yıla göre bozulmuſtur. Son olarak, bu durum da araſtırmaya muhtaç bir konu olarak tespit edilmiſtir.

24 Ocak kararlarıyla birlikte Türkiye’de egemen olan neoliberal anlayıſ ve bu anlayıſa paralel olarak yaſanan küreselleſme sürecinin yoksulluğu azaltıcı etki yapmadığı anlaſılmaktadır. Ulusal düzeyde devam eden yoksulluk sorunu, bölgesel bazda incelendiğinde bazı farklılaſmaların olduğu görölmektedir. Ülke genelinde yoksulluk artarken bazı bölgelerde azalması, yoksullukla mücadelede yerel politikalarından da faydalanılması gerektiğini göstermektedir. 2017 yılından sonra bölgeler itibariyle yoksulluğun birbirine yaklaſması, yoksulluğun ülke çapında yaygınlaſtığını göstermektedir. Bu konuda göçlerin etkisi de göz ardı edilmeden iktisadi politikalar üretilmelidir. Gelir dağılımındaki adaletsizlik ile yoksulluk oranı, bazı istisna bölgeler dışında genellikle paralellik göstermektedir. Gelir dağılımını yeniden düzenleyecek ve daha adaletli hale getirecek iktisat politikalarının, özellikle maliye ve vergi politikalarının uygulanmasının yoksulluğu azaltıcı etkisi olacağı söylenebilir. Gelir dağılımından bağımsız olarak yoksullaſmakta olan bölgeler için ise iktisadi politikaların yerelleſtirilmesi uygun olacaktır. Para politikası, ulusal düzeyde yoksullukla mücadelede ve uluslararası finans hareketlerinin yoksulluğu arttırıcı etkisinin düşürülmesinde bir araç olarak uygulanabilir. Yoğun göç alan İstanbul, İzmir, Adana, Mersin gibi bölgelerde ise iktisadi politikaların yanında sosyal politikalar da bu bölgelerde yoksulluğun azaltılması konusunda etkili olacaktır

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, R. ve Yusufoglu, Ö.Ş. (2012), Türkiye’de Yoksulluk Olgusu ve Toplumsal Yansımaları, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, Cilt 1, Sayı 1
- Ay, A. ve Karaçor, Z. (2006). 2001 Sonrası Dönemde Türkiye Ekonomisinde Krizden Büyümeye Geçiş Üzerine Bir Tartışma, Selçuk Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi, Konya.
- Aktan, C.C. Ve Vural, İ.Y. (2002), Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Hak-İş Konfederasyonu Yayınları
- Aydın, A. (2019). Türkiye Ekonomisinde 1990 Sonrası Ekonomik Krizlerin Sonuçları Bakımından Değerlendirilmesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bannister G. J. ve Thugge, K. (2001), “International Trade and Poverty Alleviation” Imf Working Papers, Wp/01/54,
- Boratav, K. (2015). Türkiye İktisat Tarihi, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Dardot, P. ve Laval, C. (2012). Dünyanın Yeni Aklı Neoliberal Toplum Üzerine Deneme. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Demirbilek, S. (2005). Sosyal Güvenlik Sosyolojisi. Legal Yayınevi, İzmir.
- Dollar, D. ve Kraay, A. (2001). Growth Is Good For The Poor., Wb Policy Research Working Paper. Washington Dc: World Bank.
- Emerson, J.D., Strenio, J. (1983). Boxplots And Batch Comparison.
- Erdem, T. (2003). Yoksulluk Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma ‘Ankara Kent Yoksulları’, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Es, M. ve Güloğlu, T. (2004). “Bilgi Toplumuna Geçişte Kentleşme ve Kentsel Yoksulluk: İstanbul Örneği”. Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi, 1, S. 79-93.
- Eurostat (2020). People At Risk Of Poverty Or Social Exclusion.
- Fuchs, R.G. (2005), Gender And Poverty İn Nineteenth-Century Europe, New York: Cambridge University ,
- Goldin, I. Ve Reinert, K. (2007), Globalization For Development: Trade, Finance, Aid, Migration, And Policy, World Bank; Palgrave Macmillan Uk.
- Hall, P. (1989). The Political Power Of Economic Ideas. Princeton, Nj: Princeton University Press.
- Hartwig, F., Dearing, B.E. (1979). Exploratory Data Analysis, Sage.
- Harrison, A. (2007). Globalization And Poverty: An Introduction” Globalization And Poverty İçinde. Ed: A. Harrison, Chicago Univ. Press. Chicago, 60637, Usa.
- Hoaglin, D.C. (1983). Understanding Robust And Exploratory Data Analysis, Wiley.
- Kazgan, G. (1999). Tanzimattan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi, Altın Kitaplar, İstanbul.
- Kepenek, Y. (2012). Türkiye Ekonomisi, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Marshall, G. (1999). Sosyoloji Sözlüğü, (Çev: Osman Akınhay, Derya Kömürcü), Bilim ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Masud, N. ve Yontcheva, B. (2005), Does Foreign Aid Reduce Poverty? Empirical Evidence From Nongovernmental And Bilateral Aid” Imf Working Paper
- Oecd (2001). Dac Guidelines On Poverty Reduction, Oecd Publications Service, Paris.
- Önder, H., Şenses, F. (2006). Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksulluk Düşüncesi.

- Rodriguez, F. ve Rodrik, D. (2000), Trade Policy And Economic Growth: A Skeptic's Guide To The Cross-National Evidence.
- Romer, C.D., Romer, D.H. (1998), "Monetary Policy And The Well-Being Of The Poor" In Income Inequality Issues And Policy Options, A Symposium Sponsored By The Federal Reserve Bank Of Kansas City, Jackson Hole, Wyoming, August 27-29.
- Schiller, B. R. (2004). The Economics Of Poverty And Discrimination, Pearson Prentice Hall, New Jersey.
- Şahbaz, A. ve Yanar, R. (2013), Gelişmekte Olan Ülkelerde Küreselleşmenin Yoksulluk ve Gelir Eşitsizliği Üzerindeki Etkileri, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi
- Şenesen, Ü. (2007). Sayıların Arkasını Anlamak, Literatür Yayıncılık, İstanbul.
- Şenses, F. (2004). Neoliberal Küreselleşme Kalkınma İçin Bir Fırsat mı, Engel mi?, Economic Research Center (Erc) Working Paper İn Economic 04/09, Ankara.
- Şenses, F. (2009). Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Taşar, M. (2010). Türkiye'nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ve Makroekonomik Etkilerinin Analizi, Niğde Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 3, Sayı 1.
- Tukey, J.W. (1977). Exploratory Data Analysis, Adisson-Wesley.
- Tüik (2007). Hanehalkı Fertlerinin İşteki Durumuna ve Çalıştığı Sektöre Göre Yoksulluk Oranları. www.tuik.gov.tr, Erişim 4 Mayıs 2007
- Tüik (2007). Hanehalkı Fertlerinin Ekonomik Faaliyet Durumuna Göre Yoksulluk Oranları. www.tuik.gov.tr Erişim 4 Mayıs 2007
- Tüik (2020). İkinci Düzey Bölgesel Gini Katsayıları. www.tuik.gov.tr Erişim 11 Eylül 2020
- Tüik (2020). Yoksulluk Sınırına Göre İkinci Düzey Bölgesel Yoksulluk Oranları, www.tuik.gov.tr. Erişim 11 Eylül 2020
- Undp (2020). Human Development Report 2019.
- Undp (2020). 2020 Multidimensional Poverty Index (Mpı).
- United Way (2020). The 2020 United Way Alice Report: A Snapshot Of Hardship.
- Velleman, P.F., Hoaglin, D.C. (1981). Applications, Basics and Computing Of Exploratory Data Analysis, Duxburry Press.
- World Bank (2000). World Development Report 2000/2001: Attacking Poverty. Washington, Dc: World Bank.
- World Bank (2020). Povert And Shared Prosperity Report.
- Yasa, B.D. (2017), İktisat Kuramında Devlet Müdahaleciliği Kuramının Evrimi, Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 5, Sayı 2
- Yeldan, E. (2002). İstikrar Kim İçin? Kriz İdaresi Üzerine Değerlendirmeler, Birikim Dergisi, Sayı 163-164
- Yeldan, E. (2009). Kapitalizmin Yeniden Finansallaşması Ve 2007/2008 Krizi: Türkiye Krizin Neresinde?, Çalışma ve Toplum Dergisi.
- Yığıtoğlu, A. (2005). 2001 Krizi Sonrası Dönemde Türkiye Ekonomisinin ve Bankacılık Sektörünün Değerlendirilmesi, Sosyoekonomi Dergisi.